Міністерство охорони здоров"я України
КВНЗ КОР "Чорнобильський медичний коледж"

Папка № 4

Методичні рекомендації
для самостійної позааудиторної роботи з української мови (за професійним спрямуванням)

Тема ***"Спеціальна термінологія і професіоналізми"***

Спеціальність: 223 Медсестринство
Спеціалізація: Лікувальна справа

Підготувала
викладач укр. мови
Т.М.Малюченко

м. Яготин

Тема. ***Спеціальна термінологія і професіоналізми***

ІІ. Актуалізація теми. Створення передумов для ефективного засвоєння української медичної термінології є гарантом успішної навчальної та майбутньої професійної діяльності медиків.

ІІІ. Учбові цілі. В результаті самостійної роботи студент повинен **знати:**

- елементи термінознавства для усвідомлення ролі та місця термінів у різноманітних комунікативних процесах;
- творення професіоналізмів;
- джерела походження та використання у мовленні фразеологізмів.

уміти:

- використовувати українську медичну термінологію;
- користуватися словником іншомовних слів, термінологічними словниками та довідковою літературою**.**

ІУ. Рекомендована література.

А.П. Коваль. Культура ділового мовлення. К.,1982,
А.М.Медвідь. Практикум з ділової української мови. К.,2002, стор.74-75.

У. Матеріали для опрацювання.

У.1. Базові знання, уміння, необхідні для опрацювання теми.

Дисципліна	*Знати*	*Уміти*
Українська мова	Лексику за походженням	Пояснити лексичне значення слова
Латинська мова	Медичну термінологію	Правильно використовувати латинізми у мовленні
Фармакологія	Назви препаратів	Правильно виписувати рецепти

У. Матеріали для опрацювання.

Термінологічна лексика є тим своєрідним барометром, який визначає рівень професійної освіти, оскільки багата й розгалужена термінологія, безсумнівно, є одним із важливих показників рівня професійної освіти в державі.
Я. Януш

Терміни та їх місце в професійному мовленні

Слова та словосполучення, що означають або пояснюють спеціальні предмети, явища, дію тощо у специфічній науковій, публіцистичній чи діловій сфері, називають *термінами*. Терміни мають точне, конкретне значення й тому позбавлені суб'єктивно-оцінних відтінків. Кожна вузька галузь науки має свої терміни. Проте деякі терміни мають кілька значень, особливо в діловодстві. Наприклад: *справа* — означає один документ і сукупність документів, інше значення має *юридична справа.* Правильне значення того чи того терміна допоможе з'ясувати контекст. При утворенні похідних форм терміна необхідно користуватися тільки тими формами, що подаються в словнику чи довіднику, бо вільне словотворення може стати причиною неправильного використання або нерозуміння термінів.

Рекомендується уникати використання застарілих (архаїчних) термінів, що потрапили до загальнонародної мови

і втратили термінологічне значення, наприклад: *фронт, фактор.*

Отже, наукові терміни потребують особливої уваги, постійної роботи зі словниками й довідниками.

Кожна галузь науки, техніки, виробництва, мистецтва має специфічну термінологію.

Розрізняють такі основні групи термінологічної лексики:

а) математичну *(множення, кут, дільник, квадрат, частка);*

б) фізичну *(молекула, електрон, енергія, вольт);*

в) електротехнічну *(контакт, струм, заземлення, ізоляція);*

г) радіотехнічну *(антена, радіоцентр, радіоприймач);*

г) літературознавчу *(драма, поема, анапест, сюжет, персонаж);*

д) лінгвістичну *(фонема, фонологія, афікс, іменник, сполучник, синтаксис, лексикологія, пароніми, діалект, метатеза, гіпотаксис, парадигма);*

е) філософську *(об'єкт, базис, діалектика);*

є) фінансову *(банк. кредит, дебет, баланс, фінансувати);*

ж) хімічну *(азот, водень, кисень, іонізація, хімічна реакція, оксиди);*

з) біологічну *(рецептор, клітина, тичинка);*

й) медичну *(хірургія, ін'єкція, пеніцилін, грип, термометр);*

і) музичну *(соло, тріо, квінтет, октава, балалайка);*

ї) морську *(катер, боцман, кубрик, капітан);*

й) залізничну *(купе, експрес, провідник, тамбур, начальник потягу);*

к) спортивну *(футбол, тайм, гол, аут, шахи, гросмейстер, шах, ферзевий дебют).*

Медичні терміни

Медичні терміни — це спеціальні слова або словосполучення, що дають точне визначення чи пояснення предметам, діям у галузі медицини.

Однією з особливостей медичної термінології є поділ її на групи.

I група — анатомічні терміни — назви частин людського тіла та їх складових органів: кістка, м'яз, нижня кінцівка, скелет, стопа.

II група — клінічні терміни — слова чи словосполучення, що вказують на назви захворювання та методи обстеження, діагностику, лікування.

Хірургія: апендицит, виразка, непрохідність, грижа, гострий холецистит.

Урологія: ниркова коліка, гострий простатит, гостра затримка сечі.

Терапія: гастрит, запалення легенів, бронхіальна астма.

III група — фармацевтичні — назви хімічних речовин, лікарських препаратів, їх функції та дія на людський організм:

тусупрекс, мукалтин, нітрогліцерин, сустак.

За будовою медичні терміни поділяють на прості, складні й складені.

Прості терміни виражені, як правило, іменниками: стегно, скроня, повіка, пухир, клофелін, фуросемід.

Складні терміни утворені складанням кількох основ або цілих слів: протигарячковий, кровотеча, порохоподібний, плазмозамінник.

Окрему групу становлять складені терміни:

адамове яблуко;

Аддіса—Каковського проба;

Аддісона—Бірмера анемія;

диплегія лицева природжена, канал шийки матки, міоцит серцевий.

Складені терміни об'єднуються навколо заголовного слова, утворюють з ним гніздо: ритм коронарного синуса; правошлуночкова серцева недостатність, ритм серця синусовий.

Прізвища вчених у складеному терміні-епонімі пишуться переважно з великої літери.

Складні терміни, які пишуться через дефіс: гамма-ритм, лопатково-ключичний, демоз-Н, апо-індометацин, бета-хвилі та ін.

У медичній термінології затверджена група термінів-абревіатур, наприклад: АТФ, СНІД, ДОКСА, ДНК, РНК, ЕКГ та ін.

Одне поняття може виражатися кількома термінами-синонімами:

синюшність — ціаноз, синява, синюха;

синхондроз — сполучення хрящове;

токсикодермія — екзантема токсична, токсидермія, токсикодерма.

Синонімія на етапі створення і нагромадження наукових термінів була бажаною і потрібною. Вона давала можливість вибирати для наукової праці найвідповідніші терміни, а після утвердження котрогось з них здійснювався остаточний вибір. Репресивні дії проти української мови перешкодили цьому процесові.

В "Орфографічному словнику українських медичних термінів" (Львів, 1992) автори з метою відродження репресованих самобутніх українських слів часто-густо вживають синоніми як варіанти до міжнародних термінів:

1926/1928	*1934*	*1948*	*1960*	*1992*
Білокрів'я	Лейкемія, білокрів'я	Білокрів'я	Лейкемія, білокрів'я	Лейкоз, лейкоз, білокрів'я, лейкемія, білачка
Більмо	Лейкома, полуда	Біла пляма рогівки	Лейкома, біла пляма рогівки, полуда	Більмо, лейкома, полуда, кератолей-кома
Ґила, гила, кила	Грижа	Грижа	Грижа	Грижа, гила, кила, пропуклина
Миска	Таз, миска	Таз, миска	Таз, миска	Таз, миска

1926/1928	*1934*	*1948*	*1960*	*1992*
Млість, млость, умлівання, непритом-ність	Непритомність глибока		Непритомність,	зомління
		Непритом-ність		Непритомність, сипкопе
Нежит,	Нежить	Нежить	Нежить	Нежить, риніт

<table>
<tr><td>нежить</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Пролиг, горло</td><td>Глотка</td><td>Глотка</td><td>Глотка</td><td>Горло, глотка, пролиг</td></tr>
<tr><td>Пронос, бігунка, бі - гачка</td><td>Пронос</td><td>Діарея, пронос</td><td>Понос</td><td>Пронос, понос, діарея, бігунка</td></tr>
<tr><td>Ступня</td><td>Ступня</td><td>Нога, стопа</td><td>Стопа</td><td>Стопа, ступня</td></tr>
<tr><td>Сухожилок, тягло</td><td>Сухожилок</td><td rowspan="2">Сухожилок</td><td rowspan="3">Сухожилок</td><td rowspan="3">Сухожилок, суха жила, сухожилля</td></tr>
<tr><td colspan="2">Збірне сухожилля</td></tr>
<tr><td colspan="3">Збірне сухожилля</td></tr>
<tr><td>Запалення очеревини матиці</td><td></td><td>Запалення очеревинного - покриву матки</td><td>Периметрит, запалення очеревинного покриву матки</td><td>Периметрит, метроперито-ніт</td></tr>
</table>

Можна виділяти ще медичні терміни-метафори: симптом барабанних паличок, симптом намистинки, симптом метелика,
симптом черв'ячка, симптом хоботка.

Зупинимося на процесі виникнення медичнихтермінів.Термінологія медицини — одна з найскладніших терміносистем сучасної науки. Загальна

кількість медичних термінів невідома. Термінологія сучасної медичної науки — це відкрита система, в якій спостерігається постійний процес виникнення нових термінів.

Українська наукова медична термінологія формувалася на власному ґрунті й одночасно сприймала латино-грецький та осмислювала світовий термінологічний досвід.

В основі української медичної термінології лежать два основних джерела — народна побутова мова та мова наукова. Співвідношення цих двох початків виразно простежується при проведенні семантичного аналізу матеріалів, що мають певне відношення до медичної проблематики. Хоча медицина обрала для себе власний шлях творення термінів за допомогою морфем класичних мов, які не обмежені додатковим змістом і виступають як чисті символи, їй також притаманні назви, утворені шляхом перенесення значення, що свідчить про нероздільний зв'язок термінологічних систем із загальною мовою та про розвиток за її законами.

Одним із джерел поповнення української медичної термінології є загальнонародні слова, які ми називаємо побутовізмами. Розширення системи національної медичної термінології шляхом використання побутовізмів зумовлено законом вторинної номінації, який базується на використанні в акті найменувань лексем із фонетичною словесною оболонкою.

Одним із найзначущих способів вторинної номінації та збагачення медичних термінів є асоціативний принцип. З усіх видів асоціацій у медичній термінології найчастіше творяться найменування за допомогою асоціативності за подібністю.

Професіоналізми

Науково-технічний прогрес, що охопив усі сторони нашого життя, наповнив мову новими поняттями, які характеризують різні професії. Мова представників різних галузей виробництва дедалі збагачується, цей процес відбувається завдяки формуванню мови представника будь-якої професії, усуненню мовних примітивізмів, збагаченню науково-технічною, суспільно-політичною лексикою і термінологією, появою нових понять.

Що ж означає лінгвістичний термін "професіоналізм"? Це слово чи словосполучення, властиве мові певної вузької професії. Медичні професіоналізми — це слова і мовленнєві позначення спеціальних понять у сфері певної медичної професії. Оскільки вони вживаються не лише у сфері медицини, то не завжди відповідають нормам літературної мови. Професіоналізми не мають чіткого наукового визначення і не становлять цілісної системи.

Якщо терміни — це переважно абстрактні поняття, то професіоналізми — конкретні, оскільки детально диференціюють ті предмети, дії, якості, що безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності медичної професії:

1. Слова та словосполучення, притаманні мові медичних сестер: виконання ін'єкцій, роздавання ліків, накладання гірчичників, компресів, вимірювання артеріального тиску, температури тіла.

2. Професіоналізми медиків-акушерів: ранній токсикоз вагітних, пізній токсикоз вагітних, водянка вагітних, розрив матки, позаматкова вагітність, пологи.

3. Професіоналізми стоматологів; молочні зуби, карієс, каріозний процес, емаль зубів, ремінералізувальна суміш, кровоточивість ясен.

Знати мову професії — означає знати лексику, логіку висловлювання, структуру формулювань. Професіоналізми наявні в повсякденному мовленні працівників багатьох підприємств, установ. Якщо для ділових документів споріднених установ професіоналізми можливі й зрозумілі, то для міжвідомчих справ вони небажані.

Щоб правильно користуватися іншомовними словами, необхідно пам'ятати гак?:

а) не слід вживати іншомовних слів, якщо є відповідники в українській мові, наприклад: *ліміт — обмеження, пріоритет — першість, апелювати — звертатися, координувати — погоджувати;*

б) вживання іншомовного слова в діловодстві допустиме лише в тому значенні, з яким воно прийшло до нас:
індустріалізація, реєстрація, меліорація;

в) не рекомендується користуватися в одному й тому ж документі іншомовним словом і його відповідником в українській мові. Бажано користуватися національною мовою, що значною мірою полегшить справу діловодства та користування нею: *дебати — обговорення, симптом — ознака, фіксувати — записувати.*

Завдання для самоконтролю

І. Дайте відповіді на питання:

1. Як поділяється лексика української мови за походженням?
2. Які особливості її використання?
3. З яких мов найбільше запозичено слів у медицину?
4. Назвіть іншомовні слова, які використовуються у мовленні паралельно з власнеукраїнськими.

ІІ. Користуючись словником, поясніть значення слів:

Ларингіт, тонзиліт, аносмія, гіпосмія, анемія, абсцес, анестезія, парамнезія, брадикардія.

ІІІ. До поданих словосполучень доберіть синоніми. У разі потреби скористайтесь медичним словником. З трьома словами побудуйте складні поширені речення.

- *Процес пристосування організму до умов, що змінилися.*
- *Сукупність даних, отриманих від хворого в процесі розпитування.*
- *Паталогічна зміна тонусу.*
- *Лікування холодом.*
- *Запалення кісткового мозку.*
- *Часткова або повна втрата біологічно активною речовиною або агентом своєї активності.*
- *Гарний настрій.*

<u>Слова для довідок:</u> кріотерапія, дистонія, адаптація, нефрон, абревіація, остеомієліт, абсорбція, ейфорія, інактивація, анамнез.